

A „Befejezés”-ben összefoglalja a szerző, hogy mire vállalkozott: „Könyvem csupán néhány hitelesen bemértnek érzett tereppontot jelöl meg, amelyek az alkalmazásban használható vonatkoztatási rendszerre fejleszthetők. Bizonyos látásmódot, nevelési attitűdöket ismert, amelyek segítik a pedagógusok eligazodását az iskolai nevelőmunka feladatainak megoldásában. Modelleket ad egyes neveléslektani kérdések megoldására, s talán ösztönöz az iskolai munka színvonalának emelésére.” Úgy vélem, a vállalkozás jól sikerült. A legkülönbözőbb iskolatípusok pedagógusai, főként az osztályfőnökök, nagy haszonnal forgathatják a könyvet.

SZABÓ ZOLTÁN

MÉREI FERENC: KÖZÖSSÉGEK REJTETT HÁLÓZATA

Budapest, 1971. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 402 oldal

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónak köszönhető, hogy egy olyan jelentős összefoglaló mű jelent meg a szociometria értelmezéséről, amely mind a pszichológia, mind a pedagógia elméleti művelőinek és gyakorló szakembereinek kiváló segítségét nyújt, túl azon, hogy a szociológia és a szociálpszichológia területén alkalmazható elsősorban. A kiadó nyilvánvalóan a gyakorlati élet, az üzemek és intézmények mikrovilágának, kiscsoportos alakzatainak áttekintésére, az emberekkel kapcsolatos szervezési és vezetési feladatok szociálpszichológiai eszközökkel is való megközelítésére biztatta a szerzőt e könyvének megírásakor és megjelentetésékor. Mégis, legalább ennyire alkalmazható e monográfikus munka minden fejezete az iskolák, iskolai osztályok és nevelőotthonok belső életének, mozgás-relációinak, közösségi viszonylatrendszerével feltárására és megértésére, valamint az ebből fakadó pedagógiai következtetések levonására.

MÉREI FERENC több idevágó tanulmányát már jól ismerjük, a szociometriának és tulajdonképpen a mikroszociológiának ezt a szinte teljes, a magyar és a nemzetközi szakirodalmat is magába foglaló és értékelő összegezését mégis az újdonság és a felfedezés érzetével olvastuk.

A könyv öt nagy fejezetre tagolódik. Az első rész a mikroszociológia jelenségvilágát elemzi, HENRI WALLON, JEAN PIAGET és RENÉ ZAZZO munkásságára elsősorban tekintettel. Vizsgálataikból és az intencióikra épített hazai kísérletsorozatokból tárul fel az én viszonya a másikkal és a társakhoz, a páreffektus és a pároskapcsolat dinamikája. Jelentős helyet kap ebben a fejezetben az ún. *együttes élmény* problémája, amely mindenképp a szerző nevéhez kötődik. A csoportot a verődött spontán és véletlenszerű, vagy az óvoda és az iskola által intézményesített, direkt szervezeti formákban egymás mellé került csoporttagok éppen a maguk csoportos összetevődései miatt olyan élménytöbbletbe jutnak, amelyet magános életükben, a társas relációk megannyi élménynyújtó lehetőségei nélkül nem kaphatnak meg. Ebben a közegben jelentkezik a sokoldalú személyiség sok jelentős pozitív társas kvalitása, mint pl. az engedelmesség, a parancsolás, a kezdeményezés, az azonosulás stb., amelyek nélkül a szocializáció es beilleszkedés sem képzelhető majd el. Érdekes és nem elhanyagolható részlet e vizsgálódások ismeretelméleti alapkérdésével kapcsolatos ama polémia, amely szerint a kiscsoport alapjában véve társadalmi-történeti, vagy inkább pszichikus mozgástörvényekkel magyarázható. Helyeselhető és instruktív MÉREI FERENC megállapítása, hogy „a jelenség kettős arculatú: a kiscsoport a társadalmi viszonyok meghatározó rendszerébe illeszkedik, ugyanakkor a történelmi pszichikus vezérléssel valósulnak meg”.

A második fejezetben kapunk képet arról, s ebben az értelemben az első igazán teljes és összegező ismertést, hogy MORENO miként és milyen körülmények hatására építette ki szociometriai felmérési technikáját és egész gondolatrendszerét. Szívesen olvastunk volna valamivel többet a „*reális közösség*” fogalmáról és ennek a szerző által történeti értékeléséről, annál is inkább minthogy e témában jelentős véleményeltérések mutatkoznak a hazai szakirodalomban. Úgy gondoljuk, hogy különösen azok számára jelent e fejezet hasznos és konkrét segítséget, akik maguk is szívesen készítettek szociometriai felméréseket, minthogy a könyv e fejezetében teljes áttekintést ad a szerző a szociometriailag ábrázolható alakzatokról, a szociogramról és a szociomatrixról. Újszerű a nagy kiterjedésű hálózatok szociogramjának ismertetése is. Örvendetes vállalkozás MORENO szemléletének és módszerének bírálata, amely így alkalmat teremt a hazai hasonló vállalkozások ismeretelméleti alapvetésének — az eddigi gyakorlattól sokszor eltérő — tisztább és pontosabb kezelésére.

MÉREI FERENC az elemző bírálat nyomán — amely ugyancsak példamutatóan dolgozza fel a hazai és nemzetközi irodalom kritikai észrevételeit — megteremt a hazai viszonyoknak megfelelő több szempontú szociogram elméleti alapjait és technikáját. E fontos fejezet nagyon praktikus, különböző típusú kérdőívek ismertetése mentén haladva mutatja be magát a több szem-

pontú szociometriai vizsgálathoz szükséges kérdőív-készítés alternatív formáit, technikáját. A társas-helyzetek feltárásának szerkezeti típusaival és ezek szociogramjaival is megismerkedhetünk. MÉREI FERENC a bevezetőben maga is hangsúlyozza — s ezt mi e recenzió viszonylag szűkös keretei között is szeretnénk még nyomatékosabbá tenni —, hogy *nem e szerkezeti típusok „megrajzolása” a fontos csupán* (ennek, sajnos, nagy divatja van), *hanem ezek megfelelő szociálpszichológiai — s tegyük hozzá: pedagógiai — értelmezése és elemzése is.*

Kimondottan ez a célja a monográfia negyedik fejezetének, amely több terület, a gazdasági élet és a sportélet vonatkozásában mutatja be a több szempontú szociometriai felmérés alkalmazásának lehetőségeit és értelmezésének, elemzésének előnyös voltát az e területen tevékenykedő vezetők számára. Az ötödik záró fejezet rövidlélegzetű, de fontos megállapításokat tartalmaz. „A szociogram egy csoportosulás történetének éppen adott állapota, fejlődésének metszete, ahogyan a pszichogram az egyéni fejlődés adott szakaszában készült pillanatfelvétel.” „Megállapítása a vizsgált közösség múltjára vonatkozóan rekonstrukció, jövőjére nézve pedig anticipáció.”

Pedagógiai szempontból különösen figyelemre méltó az a megállapítás is, hogy bár a szociometriai leírás mindig tartalmaz bizonyos minősítő meghatározást és értékelést, a közösséget mégis csak egy teljesebb társadalmi értékrendszerben és a makroszociológiai összefüggéseket is bizonyos fokig meglátató összefüggésben lehet kezelni, anelytől a szociometria nagyrészt független marad. Éppen emiatt szeretnénk a szerzőtől, a szociometria legjobb hazai ismerőjétől véleményt és útbaigazítást kapni arra, hogy miként kezelhető *egymás mellett és egyszerre* a mikroszociológiában alkalmazott csoport-fogalom, s ennek szociálpszichológiai és nevelésszociológiai aspektusa, *valamint* a pedagógiában honos de a maga igazában még mindig fel nem tárt közösség-fogalom. Valószínűleg nemcsak történeti kuriozitás, hogy például a „robbantás” módszere MORENO és AICHORN mellett MAKARENKÓBAN talált legteljesebb kifejtőjére.

Kisebbségi hiányérzetünket is megemlítjük: a társasalakzatok egyik fontos komponense, a fiatalok szervezeti, mozgalmi élete — érzésünk szerint — mintha figyelmen kívül maradt volna a társasalakzatok bonyolult képletének megrajzolásakor.

A „Közösségek rejtett hálózata” című könyv hazai szakirodalmunk nagyon színvonalas, rangos vállalkozása, tanulmányozását ezért pedagógusoknak, kutatóknak, szülőknek egyaránt ajánljuk.

SALAMON ZOLTÁNNÉ

STEFAN BĂRSĂNESCU: PAGINI NESCRISE DIN ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI. SEC. X—XVI.

(Megíratlan lapok a román művelődés történetéből. X—XVI. század)

Bukarest, 1971. Editura Academiei R. S. România. 306 oldal.

Francia és angol nyelvű összefoglalással

A román neveléstudomány ismert képviselője STEFAN BĂRSĂNESCU, a Iași-i egyetem tanára, a Román Tudományos Akadémia levelező tagja, akinek neveléstudományi tevékenysége hosszú múltra tekinthet vissza. 1926-ban kiadott első művében FOERSTER pedagógiájával foglalkozott, majd az 1930-as években több neveléstudományi és didaktikai kézikönyvet jelent meg. A román nevelés történetét feldolgozó műve 1941-ben, társszerzőkkel írt egyetemes neveléstörténeti összefoglalása pedig 1968-ban látott napvilágot.

Nemrég közreadott legújabb munkájában BĂRSĂNESCU a mai Románia területén a X—XVI. század között létezett — s a román népességgel kapcsolatba hozható — nevelésügyi intézmények történetével foglalkozik, s a bevezetőben kifejtett célkitűzésnek megfelelően azokról a művelődési-oktatási intézményekről beszél, amelyeknek alapítólevelei, tankönyvei görög, ósláv vagy latin nyelvűek voltak, és ahol az oktatás ugyancsak ezeken a nyelveken, illetőleg ezek egyikén folyt ebben az időben, ezen a területen. Bár a román nyelvnek nem volt szerepe ezekben az intézményekben, „ennek ellenére román művelődésről, valamint román oktatási-nevelési intézményekről beszélünk” velük kapcsolatban — írja a szerző —, „hasonló a helyzet a franciáknál, németeknél, lengyeleknél és más európai népeknél, amelyek például saját egyetemeiket francia, német, lengyel intézményeknek tekintik, jóllehet ezek századokon át művelődési anyagukat latin nyelven adták elő és azt latin nyelven fejlesztették”. (14. old.)

Maga a mű három részre oszlik: I. A korai román művelődés a X. századtól 1350-ig. II. A román művelődés a román fejedelemségek alapításának időszakában, 1350-től 1488-ig. III. A román fejedelemségek művelődésügye a kifejlesztett feudalizmus idején, 1488-tól 1561-ig.